

PROHÁSZKA LÁSZLÓ

BORY JENŐ ÉREMMŰVÉSZETI MUNKÁSSÁGA*

A 20. századi magyar művészet egyik jelentős egyénisége, Bory Jenő (1879–1959) 1903-ban szerzett építészmérnöki oklevelet a Műegyetemen, majd a Mintarajziskolában tanult szobrászatot és Székely Bertalantól festészetet. Ezt követően Stróbl Alajos mesteriskolájában gyarapította szobrászati ismereteit. Állami ösztöndíjjal 1906-tól 1907-ig két éven át Németországban és Olaszországban képezte magát. Carrarában a híres Triscornia-cégnél a márványfaragás szakmai fogásait tanulmányozta. Itthon szakmai elismertségét jelzi, hogy a dr. Szendrei János és Szentiványi Gyula szerkesztette művészeti lexikon 1915-ben megjelent (sajnos folytatás nélkül maradt) első kötete jelentős terjedelmű szócikkben ismertette addigi munkásságát.¹ Pedagógiai tevékenysége is jelentős volt: 1911-től 1946-ig a Képzőművészeti Főiskolán a szobrászat tanára, 1943-tól 1945-ig az intézmény rektora. 1921 és 1944 között a Műegyetem Építészmérnöki Karán a mintázástan meghívott előadójaként oktatott. Székesfehérvár egyik érdekes látványossága a Máriavölgyi utcában lévő Bory-vár, amelyet a művész saját tervei alapján épített.

„Plasztikai alkotásai mély szobrászi érzésből születnek. A formák érzésének öröme minden művét felruházta azzal a lendülettel, mely nélkül a szobrászat csak mesterség lenne. Nemcsak a kifejezés eszközei állnak rendelkezésére, de a tehetség alkotó ereje is ott sugárzik művein” – jegyezte fel róla 1929-ben Lyka Károly.² A neves művészettörténész jellemzése érvényes Bory Jenő éremművészeti alkotásaira is, amelyek a gazdag életmű érdekes és értékes részét képezik.

Az első világháborúban a művész népfelkelő hadmérnök hadnagyként, majd főhadnagyként szolgált. A háború idején két sapkajelvényt mintázott a *székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred* számára. E jelvényeknek – amelyeket általában a csákó vagy a tábori sapka bal oldalán viselték – jelentős kultusza alakult ki az első világháború alatt, és komoly gyűjtőköre a háború után.³ Tematikájukat tekintve volt, amely az alakulat jelképéül szolgált, némelyik a főparancsnok vagy magasabb parancsnok portréját ábrázolta. Akadtak az ellenfelet gúnyoló, ironikus tárgyú kítűzők is. Több jelvény az egység harcainak helyszínét és azok időpontját örökítette meg.⁴ Bory két alkotása ez utóbbiak sorába tartozik.

A *Kárpátok védelmét* ábrázoló, álló pajzs alakú 50 x 32,5 milliméteres jelvényen dús lombozatú fa közelében két, szuronyos puskáját előre szegezve figyelő honvéd áll előőrsként egy hegyormon. A háttérben halványan a Kárpátok hegygerincei láthatók. Balra fent a koronás magyar címer, mellette A SZÉKESFEHÉRVÁRI / 17. HONVÉD GYALOGEZRED felirat. A címer alatt kisméretű BORY szignó, lent középen, a pajzs csúcsánál az 1914–1915 felirat. Alul kétoldalt, ívelt szalagon a KÁRPÁTI HARCAINAK EMLÉKÉRE szöveg látható. A jelvény egyik példánya megtekinthető a Hadtörténeti Múzeumnak az első világháború történetét bemutató, 2008 novemberében nyílt *A Nagy Háború 1914–1918 „Mire a levelek lehullanak...” Lebulltak...* című állandó kiállításán. Ennek a jelvénynek a 260 x 170 milliméteres méretű, bronzból öntött nagymintája fennmaradt a művész hagyatékában, jelenleg a székesfehérvári Bory-vár gyűjteményében található.

A *Doberdói harcok* emlékét őrző, 52,5 x 35,5 milliméter nagyságú jelvényen sziklás terepen magyar honvéd küzd puskatussal két olasz bersaglieri (lövész) ellen. A jelenet nem a képzelet szüleménye volt. Ellátási és szállítási problémák miatt a fronton harcoló egységeknél nem volt ritka a lőszerhiány. Ilyenkor, mint a jelvényen is látható, nem egyszer szuronnal vagy puskatussal kellett küzdeni az ellenséggel. Fent – a másik jelvényvel megegyező kompozícióként – a koronás magyar címer és A SZÉKESFEHÉRVÁRI / 17. HONVÉD GYALOGEZRED felirat látható. A címer alatt apró betűs BORY szignó. Balra fent az 1915–1916 évszám, lent a szalagon a DOBERDÓI HARCAINAK EMLÉKÉRE szöveg olvasható. A másik jelvényhez hasonlóan, ennek a nagymintának is készült

* Jelen tanulmány alapváltozata megjelent a *Numizmatikai Közöny* 2004–2006. évi számában. Az ezt követő kutatómunka révén a cikk és a jegyzetanyag több helyen módosult, illetve kiegészült.

¹ Szendrei János és Szentiványi Gyula (szerk.): *A Magyar Képzőművészek Lexikona*. I. kötet. Bp., 1915. 235–236. o.

² Chroniqueur [Lyka Károly]: *Bory Jenő*. Képzőművészet, 1929 / április. 87. o.

³ Fónagy Béla: *A Szépművészeti Múzeum érem- és plakettgyűjteménye*. Magyar Művészet, 1929/1. 25. o.

⁴ Sallay Gergely: „Az éremművészet aprópénze.” *Propaganda az Osztrák–Magyar Monarchia világháborús numizmatikájában*. In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 5. szám (2002) 95–111. o.; Pallos Lajos: A jelvénygyűjtemények az I. világháború emlékének sajátos őrzői. In: Történeti Muzeológiai Szemle 5. szám (2005) 187–193. o.

bronz változata, ennek holléte azonban ismeretlen. A két sapkajelvény gipszmintája a gyártó budapesti Ludvig-céghez került,⁵ további sorsuk nem ismert.

A jelvényeket ezüsből, bronzból és szürkés színű cinből (hadifémből) gyártották. Az ezüst változat nem egyedi különlegesség volt, több első világháborús alakulatjelvény készült nemesfémből, természetesen lényegesen kisebb példányszámban, elsősorban tisztek számára.⁶ A Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteményének nyilvántartása szerint a *Kárpátok védelme* 1915-ben,⁷ a *Doberdói harcok* 1916-ban készült.⁸ A doberdói jelvényt a sapkajelvényekkel foglalkozó olasz szakirodalom is számon tartja.⁹

A Huszár–Procopius katalógusban a jelvények 40 x 30 milliméteres mérettel szerepelnek. Arról nincs adat, hogy a két hadijelvénynek azonos méretű plakett-változata is készült volna, amire néhány más sapkajelvény esetében volt példa az első világháború alatt.

A két jelvény aranyozott színű, dombornyomásos képe megtalálható az ezred egykori parancsnoka, Sipos Gyula nyugalmazott tábornok *17-esek a világháborúban* című könyvének borítójába préselve.¹⁰

Egy hazai műgyűjtő, Gáty Fülöp 1920 körül úgy határozott, hogy megteremtí a kortárs magyar szobrászok panteonját. Több mint száz szobrászt megörökítő gyűjteményt sikerült létrehoznia az általában 100 x 100 milliméteres méretű, bronzból öntött önarckép-plakettek révén.¹¹ Arról nincs információ, kapott-e Bory felkérést Gátytól. Csúpan annyi biztos, hogy számos kollégájával ellentétben ő – sajnos – nem készített magáról önarcképet a Gáty-gyűjtemény számára.

1927-ben készült a *Székesfehérvári Országos Kiállítás* díjérme. A 81,5 milliméteres, ezüstözött, vert bronzérem előlapján fent a KITÜNTETÉS A KIVÁLÓ MUNKÁÉRT szöveg olvasható. Középen munkás alakja meztelen felsőtesttel, jobb kezében kalapáccsal, baljában babérkoszorúval. Balra mezőgazdasági dolgozó látható cséplőgéppel. Az ipari munkástól jobbra a kereskedelmet szimbolizáló Merkúr ül. Díjéremről lévén szó, minden valószínűség szerint készült aranyozott bronz és bronz változat is. A hátlapon a város koronás címere látható: háromtornyú bástya, nyitott kapuval. Körirata: SZÉKESFEHÉRVÁRI ORSZÁGOS IPARI MEZŐGAZDASÁGI ÉS KÉRESKEDELMI KIÁLLITÁS. Fölül, szalagon az ELISMERŐ EZÜST ÉRME felirat. Alul, szintén szalagon az 1927 évszám. Az alkotás ezüstözött bronz változata 2002-ben ajándékozás révén került a Bory-vár gyűjteményébe. Egy bronzból készült példányt a Magyar Nemzeti Galéria őriz,¹² több példány magántulajdonban található.

A székesfehérvári kiállítás-díjérme szignálatlan, a Huszár–Procopius katalógus Bory művei között sorolja fel.¹³ Ugyanakkor a szakkönyv Varga Ferenc alkotásainál is említi ugyanezt az érmet,¹⁴ anélkül, hogy utalna a szerzői együttműködésre. Az 1906-ban Székesfehérváron született Varga Ferenc Bory tanítványa és asszisztense volt a Képzőművészeti Főiskolán.¹⁵ Valószínűleg Varga készítette a díjérem tervét, amelyet aztán tanára korrigált, vagy átdolgozott. A meglehetősen zsúfolt előlap (munkás, földműves, Merkúr, cséplőgép) stílusát tekintve, kevésbé vall Boryra. A hátlapon látható városcímer esztétikus és elegáns megjelenítése inkább valószínűsíti Bory Jenő szerzőségét.

1925-től Bory több jelentős egyházművészeti megbízást kapott a kaposvári plébániatemplomhoz kapcsolódóan. Feltehetőleg ebből az időszakból való a *Kaposvár művészeti díja* érem is. A 80 milliméter átmérőjű öntött bronzérmén jobbra tekintő, ülő alak, jobbáiban a milói Vénusszal, baljában könyvet tartva. A körirat: KAPOSVÁR M. VÁROS MŰVÉSZETI DIJA. A hátlapon Kaposvár megyei város koronás címere látható. Szignó vagy mesterjegy ezen az érmen sincs, de a Huszár–Procopius katalógus Bory Jenő alkotásaként tartja számon.¹⁶ Az érem valószínűleg a húszas évek végén készülhetett. Érdekeség, hogy az 1931-es Dunántúli Tavasz Tárlaton kiállított műveiért maga a művész is megkapta a díjérmet.¹⁷

Székesfehérvár 1927-ben elhunyt tizenötödik püspökéről, *Prohászka Ottokár*ról 1932-ben mintázott érmet Bory. (A művész korábban több műalkotást készített a főpapról. A Bory-várban található a Prohászka-ról 1926-ban mintázott márvány mellszobra és a jobb kezéről mintázott plasztikai ábrázolás, valamint a püspök 1927-ben készített halotti maszkja.) A Huszár–Procopius katalógus kétféle változatát említi a Prohászka-éremnek,¹⁸ valójában azonban négy változat készült.

⁵ Lajos Huszár – Béla v. Procopius: *Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn*. Éremkedvelők Egyesülete, Bp., 1932. 1510. és 1511. sz.

⁶ Sallay Gergely Pál: *Első világháborús alakulatjelvények nemesfémből*. (Előadás, elhangzott 2009. május 14-én a Magyar Numizmatikai Társulatban.)

⁷ HTM ltsz. 5798/É és 10.351/É.

⁸ HTM ltsz. 8771/É/1 és 8771/É/2.

⁹ Gabrio Collodel – Francesco Romanzi: *1915–1918 Dallo Stehio al Piave*. Edizioni Saisera, Udine, 2005. 214. sz.

¹⁰ Sipos Gyula: *17-esek a világháborúban*. Székesfehérvár, 1937.

¹¹ Gosztonyi József: *Magyar szobrászok és éremművészek önarckép plakettjei*. Az Érem, 1975/1. 24–32. o.

¹² MNG ltsz. 55.364-P.

¹³ Huszár–Procopius: i. m., 1514. sz.

¹⁴ Huszár–Procopius: i. m., 6358–6359. sz.

¹⁵ Huszár–Procopius: i. m., 460. o.

¹⁶ Huszár–Procopius: i. m., 1512. sz.

¹⁷ Ágoston Béla: *Bory Jenő és a Bory-vár*. Regál, Székesfehérvár, é. n. 8. o.

¹⁸ Huszár–Procopius: i. m., 1515. és 1516. sz.

„Az érem gondolata 1931-ben vetődött föl, a kivitelre a Prohászka-templom javára 1932-ben rendezett sorsjáték adott alkalmat, midőn a templomépítő-bizottság a Bory Jenő által felajánlott éremmodellt elfogadva, annak kiadását elhatározta” – írta a műről a Székesfehérvári Szemle.¹⁹ Az emlékérem előlapján a püspök határozott tekintetű, balra néző profilja látható, fején a főpapok által viselt kisméretű sapka (pileolus). Körben a PROHÁSZKA OTTOKÁR SZÉKESFEHÉRVÁR XV. PÜSPÖKE 1858–1927 felirat olvasható. Középen lent, a nyakvágás alatt ovális körben a BORY felirat utal a művészre.

A hátlapon a fehérvári emléktemplom félkörívben sugárkoszorúval övezett épülete látható, az impozáns (harminc méter átmérőjű) kupolával. Alul négy sorban a következő szöveg olvasható: OTTOKÁR PÜSPÖK / SZÉKESFEHÉRVÁROTT ÉPÜLŐ / EMLÉKTEMPLOMA / 1932. A templom építésére meghirdetett pályázatra beadott huszonhét pályamű közül 1929-ben Fábíán Gáspár terve nyert.²⁰ A konzervatív hagyományokat követő, klasszicizáló stílusban épült emléktemplom alapkövét 1929. november 17-én helyezték el, s a templomot 1933. november 5-én szentelték fel. Az érem Fábíán eredeti, 1929-ben készült tervei alapján készült, így a kupola mögött az a hatvanöt méter magas harangtorony is látható, amelynek megépítésére nem került sor. (A templom mai megjelenése nemcsak a torony hiánya miatt nem azonos a hátlapon látható épület képével. 1944. szeptember 19-én bombatalálat következtében elpusztult a baloldali épületszárny, amelyet 1945 után sajnos nem építettek újra.)

A négyféle méretben készített alkotás legnagyobb méretű, 136 milliméteres, öntött bronz változatából ismereteink szerint, mindössze négy példány ismert. Egy a művész hagyatékában maradt fenn, egy magántulajdonba került. Két változat a Székesfehérvári Püspökségé. Ezek egyike kétoldalas, míg a többi három példány csak a püspök arcását ábrázoló előlapból áll. Ezek hátoldalán kis csavarmenet biztosítja a fa- vagy márványlapra történő felszerelés lehetőségét. A 78 milliméter átmérőjű, kétoldalas változathoz harminc példányt öntöttek, amelyek közül egy a Magyar Építészeti Múzeumba került. Az 54,5 milliméteres méretű bronzéremnek külön előlapja²¹ és külön hátlapja készült. Mindkét változat hátoldalán csavarmenet szolgál arra, hogy fa- vagy márványlapra rögzíthessék az alkotást. A legnagyobb példányszámban készült, 34 milliméteres éremből több darab magántulajdonban van, egy-egy a Magyar Nemzeti Múzeum éremtára,²² illetve a Bory-vár gyűjteményében található. Ennek az éremnek létezik aranyozott bronz változata is. Utóbbiból – egy bronz változat²³ mellett – a Magyar Nemzeti Galéria őriz példányt.²⁴

A 136 illetve a 78 milliméter átmérőjű érmeke a budapesti Mátyási-cég öntötte. A bronzból vert, kisebb méretű változatokat a szintén fővárosban működő Ludvig-cég gyártotta. (A 34 milliméteres érem hátlapján baloldalt középen, apró betűkkel látható a LUDVIG felirat.)

Székesfehérváron az Egyházmegyei Gyűjtemény – egyedül az országban – valamennyi változathoz őriz példányt. A Prohászka-érem elő- illetve hátlapja 136 milliméteres gipszmintáját eredetileg a Fejér Megyei Múzeum kapta, melynek tényét a két mű hátlapján látható leltári szám tanúsítja.²⁵ (A leltári számokat a Székesfehérvári Szemle korábban idézte, 1932. évi 7–9. száma is közölte.) Az állami közgyűjtemény igazgatója 1950 körül, okkal tartva attól, hogy az alkotásokat esetleg megsemmisítik, a két gipszmintát átadta a Székesfehérvári Püspökségnek. Az alkotásokat most a Székesfehérvári Egyházmegyei Gyűjtemény őrzi.²⁶

Az Egyházmegyei Gyűjteményben találhatóok más, a Prohászka-éremmel kapcsolatos műtárgyak is. Egy 150 x 150 milliméteres méretű, szabálytalan alakú fehér márványtömb felső részére a 78 milliméteres Prohászka-érem előlapját erősítették. A levélnehezékként vagy asztali díszként szolgáló márványtömbbe a püspök portréja alá arany betűkkel a HOMO / SAPIENS feliratot vésték. A legnagyobb méretű, 136 milliméteres érem egy példánya köré zöldre festett gipszkoszorú készült, felül a falra helyezhetőséget biztosító akasztóval.

A Prohászka Ottokár-emlékérmek közül több szerepelt kiállításon. A korabeli katalógus tanúsága szerint, a Prohászka-érmek láthatók voltak az 1930-as években a Bory-vár állandó kiállításán.²⁷ Az 54,5 milliméteres változat az 1985-ben alapítása háromszázötvenedik évfordulójára emlékező Eötvös Loránd Tudományegyetemen tartott tárlaton volt látható, a díszdoktorokat ábrázoló érmek között.²⁸ (Prohászkaót 1913-ban avatták az egyetem díszdoktorává.) A székesfehérvári Prohászka-emléktemplomot ábrázoló 78 milliméteres példányok egyike a Magyar Építészeti Múzeum 1993-ban rendezett kiállításán szerepelt.²⁹ A székesfehérvári Egyházmegyei Gyűjtemény Prohászka-érmei közül a 78

¹⁹ Bory J. *Prohászka érmei*. Székesfehérvári Szemle, 1932/7–9. 51. o.

²⁰ Magyar Vilmos: *A Prohászka-emléktemplom tervpályázata*. Magyar Építőművészet, 1929/6. 19. o.

²¹ MNG ltsz. 55.365–P.

²² MNM ltsz. 27/935–9.

²³ MNG ltsz. 55.367–P.

²⁴ MNG ltsz. 55.366–P.

²⁵ FMM ltsz. 8562. és 8563.

²⁶ Mózessy Gergely közlése.

²⁷ *A Bory-vár kivonatos tárgymutatója*. Székesfehérvár, [1935]. 4. o.

²⁸ *Kiállítás a 350 éves Eötvös Loránd Tudományegyetem érmeiről*. Katalógus. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp., 1985. 12. o.

²⁹ Pusztai László (szerk.): *Építészeti érmeken*. Katalógus. OMvH Magyar Építészeti Múzeuma, Bp., 1993. 30., 33. 42–43. o.

milliméteres öntött, illetve az 54,5 milliméteres változatot a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete 2002. május 12-én, Székesfehérváron rendezett találkozójára tiszteletére rendezett tárlaton láthatta a nagyközönség.

Prohászka Ottokár püspökről más ismert művészek (például Bakonyi Sándor, Szántó Gergely, Madarassy Walter, Visnyovszky Lajos, Matéka Sándor, Maugsch Gyula, Zsákodi Csizsér János, Miletics Katalin, Fritz Mihály) is készítettek érmet, illetve plakettet.³⁰ Prohászka Ottokár éremábrázolásai közül a Bory mintázta portré a legsikerültebbek egyike.

Bory Jenő éremművészeti munkái sorában külön csoportot képeznek azok az alkotások, amelyeken képzőművészeti főiskolai vagy műegyetemi kollégáit örökítette meg. A Képzőművészeti Főiskolán tanító kollégájáról, *Bosznay István* festőről 1931-ben készített 121 milliméter átmérőjű egyoldalas, öntött bronzérmét. Bosznay realizisztikusan festett tájképeiből számosat őriz a Magyar Nemzeti Galéria. Karakteres portróját a BOSZNAY ISTVÁN FESTŐMŰVÉSZ 63 ÉVES KORÁBAN felirat veszi körbe.

1932-ben két művész barátját mintázta meg. *Balló Ede* 115 milliméter átmérőjű egyoldalas érmén a neves festő és főiskolai tanár jobbra néző feje látható. A körirat szövege: BALLÓ EDE FESTŐMŰVÉSZ 73 ÉVES KORÁBAN + 1932 +. Lent középen a BORY felirat. Az alkotás egyike a művész legkarakteresebb alkotásainak. A hátoldalon középen kis csavarmenet biztosítja annak a lehetőségét, hogy az érmet fa- vagy márványlapra szerelhessék. Az érem egy példánya 2002-ben került a Bory-vár gyűjteményébe.

Edvi Illés Aladár arcását ugyancsak egyoldalas érem őrzi, amely fennmaradt a Bory-hagyatékban.³¹ A 131 milliméteres öntött bronzérmén a művész balra tekintő, bajuszos, hosszú hajú fejportréja látható. A körirat: EDVI ILLÉS ALADÁR · A FESTŐMŰVÉSZ · 62 ÉVES KORÁBAN. A művész – akinek több munkáját őrizi a Magyar Nemzeti Galéria – a kor elismert és közkedvelt zsánerfestője volt. Mivel Edvi Illés 1870-ben született, a szövegből következik, hogy az érem 1932-ben készült.

1933-ban mintázta meg éremre a korszak neves szobrásza, *Zala György* portróját, akivel jó barátságban állt. Az érem feliratát Szigeti Istvánnak a szegedi Móra Ferenc Múzeumban őrzött kéziratos hagyatéka ismerteti: ZALA GYÖRGY 75 ÉVES SZÜLETÉSNAPIJÁRA A KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT.³²

A Műegyetemhez tanári állása mellett művészeti szálak is kötötték Boryt: ő készítette az egyetem első világháborús hősi emlékművét. (A bronzszobor 1945 után elpusztult, újraöntött változatát 2000-ben állították ismét fel az egyetem kertjében.) A főépület aulájában lévő szoborpanteon számára Szili Kálmán, Wartha Vince, Hauszmann Alajos és Ilosvay Lajos mellszobrát mintázta Bory.³³

Ilosvay Lajos vegyészmérnök, egyetemi tanárról két érmet alkotott Bory. Az első, 155 milliméteres egyoldalas érmén a professzor balra tekintő portréja látható. A körirat: DR. ILOSVAY LAJOS A MŰEGYETEM REKTORA 1900–1903.³⁴ Az érem nincs datálva, készítésének pontos ideje nem határozható meg. 1937-ben 126 milliméter átmérőjű, egyoldalas, öntött bronzérmét készített a művész Ilosvayról.³⁵ Az érmén balra néző, kopaszodó, bajuszos férfi feje látható, a nyakvágás alatt BORY szignóval. A körirat: NAGYILOSVAI ILOSVAY LAJOS · 1851–1936. (A nemesi előnév kisebb betűkkel szerepel az érmén.)

Szintén műegyetemi kollégája volt *Czakó Adolf* professzor, hidépítő mérnök, a szilárdságtani laboratóriumi gyakorlatok mérnökképzésbe való bevezetője, akiről az 1920-as években egyoldalas érmet mintázott Bory. Az érmén az akkor középkorú egyetemi tanár cvikkert viselő, balra néző markáns portréja látható. A mellvágásban a BORY szignó olvasható. A körirat: CZAKÓ ADOLF A MŰEGYETEM REKTORA 1918–20. A művész hagyatékában fennmaradt az érem 162 x 120 milliméteres, ovális formájú alapra mintázott, magas plasztikájú változata. A fekete színű pirobazaltba öntött alkotáson az arcforma azonos, de a nyak alatti részen több látszik a professzor ruhájából, így inkább mellképnek mondható. Az ovális plakett anyagát, a pirobazaltot Bory Jenő kísérletezte ki, mangán-oxidral vegyített többféle hazai anyag keverékéből, és a kész mű különleges módszerrel történő égetésével, füstölésével. Számos szobra készült ebből a különleges, csak általa használt anyagból. A Czakó-érmét és a Czakó-plakettet a művész hagyatékában, a Bory-várban őrzik.

Szabó Gusztáv gépészmérnök 180 x 220 milliméteres álló téglalap alakú, bronzból öntött egyoldalas plakettjén mélyített felületben a professzor balra néző, zakós, nyakkendő mellképe látható. Alul magasított mezőben, három sorban a Dr SZABÓ GUSZTÁV / A MŰEGYETEM REKTORA / 1936–1937 felirat. Az alkotáson sem évszám, sem más jelzés nincs, valószínűleg a harmincas évek végén – értelemszerűen 1937 után – készülhetett. A plakett egy példánya a Bory-vár gyűjteményében található.

³⁰ Egervölgyi Dezső: *Prohászka Ottokár alakja az éremművészetben*. In: Mózessy Gergely (szerk.): *Prohászka Ottokár – Püspök az emberért*. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár – Szent István Társulat, Székesfehérvár – Bp., 2006. 281–289. o.

³¹ Péntek Imre (szerk.): *Bory Jenő*. Argus, Székesfehérvár, 2001. 212. o.

³² Dr. Török Pál közlése.

³³ Medvey Lajos: *Vezető Budapest szobrai megtekintéséhez*, Magyar Mérnökök Nyomdája, Bp., 1939. 86. o.

³⁴ Szigeti István kéziratos hagyatéka.

³⁵ Péntek Imre (szerk.): *Bory Jenő*. i. m. 249. o.

A lengyel származású dr. Zielinski Szilárd mérnök, műegyetemi tanár az első hazai műszaki doktor volt. Zielinski nevéhez fűződik a vasbeton hazai meghonosítása, az ő tervei alapján épült a kőbányai, a margitszigeti és a szegedi víztorony. A Műegyetemen Bory Jenőt is tanította, aki 1932-ben készítette el síremlékének plasztikai díszítését.³⁶ A Kerepesi úti temetőben álló szürke gránit szarkofágra (az építészeti terv Wälder Gyula munkája)³⁷ Bory négy, bronzból öntött reliefet mintázott. Ezek közül három a neves mérnök tervei alapján megvalósult egy-egy műszaki létesítményt ábrázol. A negyedik dombormű valójában nagyméretű ovális plakett, amelyen Zielinski Szilárd balra néző profil mellképe látható. A plakettnek készülhetett kisebb méretű változata is, erről azonban nem maradt fenn adat.

1937-ben készítette az *Egyetemi zászlóalj* emlékjelét. Az önkéntes alapon szerveződött egyetemi zászlóalj 1919. augusztus elején alakultak Budapest közrendjének megerősítésére. A személyi állomány általában katonaviselt, korábban első világháborús frontokon szolgált fiatalok közül került ki. A zászlóalj 1921. április 1-jével a Nemzeti Hadsereg kötelékéből a budapesti rendőrség állományába kerültek, hivatalosan 1921. augusztusban szűntek meg.³⁸ 1937. március 20-án délután avatták fel az egyetemi zászlóalj egy-egy emléktábláját a Műegyetemen, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara épületének aulájában. Bory Jenő alkotásán fehér márvány lapon két bronzérem állított emléket az önkéntes alapon szerveződött egyetemi karhatalmi alakulatoknak.³⁹ (1945 után az emléktáblákat eltávolították helyükről.) Az emléktáblákon kívül emlékjel is készült, amelyet a zászlóalj egykori tagjai kaptak. A fekvő téglalap alakú fehér márvány lapra két, dombornyomással préselt, kör alakú, 55 milliméter átmérőjű bronzlemezt erősítettek. A bal oldalin babérkoszorú fölött Horthy Miklós kormányzó jobbra tekintő profilja látható, a nyak mögött a BORY felirat. Fent félkörben a HISZEK MAGYARORSZÁG FELTÁMADÁSÁBAN felirat idézet Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna *Hivallás (Magyar Hiszekegy)* című verséből. A másik alkotás körirata: AZ EGYETEMI ZÁSzlÓALJAK. Alatta a + TAGJAINAK + / A TÖRTÉNELMI IDŐKBEN / + TELJESÍTETT + / SZOLGÁLATAI + EMLÉKÉRE szöveg. Középen szalag, amelybe a megadományozott személy nevét vészték. Lejjebb két címerpajzsban a TE, illetve az M betű a Tudományegyetem, illetve a Műegyetem nevére utal. A pajzsok közötti 1919 évszám a zászlóalj alapítási évét jelzi. A márványlap hátoldalán kisméretű ovális papírcímke a gyártó cég (Ludvig József éremverő műintézete és bronzműarugyára) nevét jelöli. Az alkotások 1937. március 20-án, Budapesten tartott ünnepség keretében kerültek adományozásra.⁴⁰

A Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteménye két példányt őriz az emlékjelből. A bevésett nevek tanúsága szerint, az egyiket *Eggenhofer Dezső*,⁴¹ a másikat *Barkóczy Zoltán*⁴² kapta (mindketten a Műegyetemi zászlóalj tagjai voltak). A márványlapok méretezése: Eggenhofer Dezsőé a 80 x 131 milliméteres, Barkóczy Zoltáné 80 x 140 milliméteres. Az első márványlap 20 milliméter, a második 11,5 milliméter magas. A székesfehérvári Bory-gyűjteménybe 2008. februárban került egy 80 x 130 milliméteres méretű, 20 milliméter magas emlékjel, amelyet eredetileg *Puchász Tibor* kapott. Hajdu Béla szegedi magángyűjteményében *Dr. Zoltay Pál* emlékjele található, amelynek márványlapja 79 x 139 milliméteres méretű és 10 milliméter magas, hátlapján a Ludvig-cég ovális papírcímkejével.⁴³ Néhány megvizsgált emlékjel alapján megállapítható, hogy a márványlapok hasonló formátumban, de eltérő méretben készültek.

Az emlékjel viszonylag nagyobb mennyiségben készült, így egyes példányai a kereskedelmi forgalomban is előfordulnak.⁴⁴ Arra is van példa, hogy a Horthyt ábrázoló, 55 milliméter átmérőjű rézlemez önállóan került forgalomba. (A hátlapon látható felerősítés nyoma alapján egyértelmű, hogy egy sérült vagy összetört márványlapról származott.) Ismert olyan példány is, amely a préselt bronzlemezéből készült elő- és hátlap összeforrasztott változata.⁴⁵

Szigeti Istvánnak a szegedi Móra Ferenc Múzeumban található kéziratot feljegyzései szerint, az alkotásnak készült 217 milliméter átmérőjű, bronzból öntött érem változata is.⁴⁶ Ennek holléte nem ismert. Elképzelhető, hogy volt 55 milliméter átmérőjű bronzérem változat is, de erről nem maradt fenn adat.

A székesfehérvári *Ciszter rendház* plakettjét 1940 körül készítette a művész. A bronzból öntött, fekvő téglalap alakú plaketten a Székesfehérvár belvárosában található, Fő utca 6. szám alatti, barokk stílusú rendház látható. Az épület eredetileg a jezsuiták számára épült 1744 és 1763 között. A jezsuita rend 1773-ban történt feloszlatása után a pálosok kapták a templomot és a rendházat. 1782-ben II. József a magyarországi rendek túlnyomó többségét, köztük a

³⁶ Tóth Vilmos: *A Kerepesi úti temető*. II. rész. Budapesti Negyed, 1999/3. 226. o.

³⁷ Tóth Vilmos: *Síremlékművészet*. Városháza, Bp., 2006. 51. o.

³⁸ Ladányi Andor: *Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben (1919–1921)*. Akadémiai, Bp., 1979. 194–196. o.

³⁹ Medvey Lajos: i. m. 35. o.

⁴⁰ Dér Vilmos (szerk.): *Egyetemi zászlóalj (Tudományegyetemi rész)*. Centrum, Bp., 1938. 60. o.

⁴¹ HTM ltsz. 2005.219.1.38.

⁴² HTM ltsz. 2002.232.1.

⁴³ Hajdu Béla közlése.

⁴⁴ *89. Országos éremcsere-közvetítés 1998/2*. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Bp., 1998. 560. sz.; Király Csaba (szerk.): *Numizmatikai készletlista 1*. Numizmatikai Centrum Kft., Bp., 2001. 177. sz.

⁴⁵ Dr. Török Pál közlése.

⁴⁶ Dr. Török Pál közlése.

pálosokét is feloszlatta. 1813-ban lett a cisztereké a templom és a rendház. (Utóbbi ma a Szent István Király Múzeum otthona.) Ez a plakett is szerepelt az 1993-ban Budapesten tartott építészeti éremkiállításon.⁴⁷

Történelmi személyiségek, művésztársak és épületek mellett, Bory Jenő éremművészeti munkássága néhány zsáner illetve mitológiai témájú alkotást is tartalmaz. Egyik ilyen érmén *magyar ruhás nő* alakja látható, jobb kezében virágcsokorral. Mesterjelzés jobbra lent: BORY. A 105 milliméter átmérőjű egyoldalas, öntött bronzérem az 1930-as évek elején Wertheim Pál székesfehérvári magángyűjteményében volt található.⁴⁸

Bory hagyatékában fennmaradt két vallási témájú, pirobazaltból készült, ovális alakú alkotás. A 130 x 100 milliméteres plaketten tekintetét fájdalmasan az égre emelő, töviskoronás *Krisztus-fej* látható. Balra a SANTO / CRISTO / DE / LIMPIAS felirat olvasható. Limpias az észak-spanyolországi Santander tartományban található. A város híressége a templom főoltárát díszítő feszület, amelyen Krisztus teste több ízben megmozdult, vagy vérzett. A plakett a csodálatos feszület Krisztus-fejét ábrázolja. Az alkotás 190 x 150 centiméteres fehér kerámia változata a Bory-vár falába beépítve látható.⁴⁹

A másik, 195 x 150 milliméteres alkotáson, egy *Madonna*-kompozíción nincs felirat, csupán Mária fejkendős mellképe látható, karján a gyermek Jézussal. A két alkotás szignálatlan és dátum nélküli. A Bory-várban található gyűjteményben mindkét plakettnek létezik nagyobb méretű, falra akasztható dombormű változata is.

A Magyar Nemzeti Galéria éremtára *Nimfát rabló Faun* címmel őriz egy 98 milliméter átmérőjű, egyoldalas, öntött terrakotta érmét, amelyen patás lábú, fején szarvakat viselő faun az ölében tartott meztelen nőalakot csókol, miközben jobb kezével leplezetlenül a nimfa bal mellét fogja. Tőlük jobbra meztelen nimfa koszorút tart a különös szerelmespár fölé. Balra, a fák között két másik faun lesi a szerelmi légyott végkifejletét. Mellettük magas talpazaton álló férfi mellszobor. Névjelzés vagy mesterjegy nem látható sem az előlapon, sem a teljesen sima hátlapon. Az erősen erotikus hangvételű alkotás vásárlás útján került a Magyar Nemzeti Galéria birtokába.⁵⁰ A művész hagyatékában fennmaradt egy 108 milliméteres átmérőjű, bronzba öntött példány és egy 103 milliméteres, fekete mázas, öntött terrakotta változat. Utóbbi Bory Jenő egyik unokája tulajdona. (A Nimfát rabló Faun témája a művész néhány festményén és kispasztikáján is megjelenik, e művekből több is látható a Bory-várban.)⁵¹

Gazdag és sokrétű munkásságában kisebb szerepet játszottak az érmeek, amelyek ritkán szerepeltek kiállításon. Legtöbbjük kis példányszámban készült, a hazai műtárgyforgalomban csak elvétve fordulnak elő.

Alkotásainak feldolgozását nehezíti, hogy Bory nem datálta azokat. Ráadásul – amint arról utóbb, 1955 körül maga is elégedetlenül írt – nem vezetett naplót vagy nyilvántartást műveiről, illetve azok keletkezési idejéről.⁵² Érmeinek keletkezési ideje szerencsére az ábrázolt személyhez kötődő évforduló vagy más esemény révén sok esetben viszonylag pontosan meghatározható.

Bory Jenő érmei és plakettjei karakteres portréi, valamint tiszta, esztétikus épületábrázolásai révén a magyar éremművészet értékes darabjai.

⁴⁷ Pusztai László (szerk.): *Építészet érméken*. i. m. 31. o.

⁴⁸ Huszár–Procopius: i. m., 1513. sz.

⁴⁹ Dr. Ágoston Béla közlése.

⁵⁰ MNG ltsz. 65.11–P.

⁵¹ Dr. Ágoston Béla közlése.

⁵² Idézi P. Szabó Ernő: *A várépítő szobrász*. Árgus, 2002/5–6. 87. o.